Hovsep Hayreni – ARTSAKH'TA VARLIK-YOK-LUK MESELESİ VE KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKINI SAVUNMA KARARLILIĞI

Posted on 04/08/2023

Artsakh (Dağlık Karabağ) ve Ermenistan'la ilgili önemli gelişmeleri zaman zaman konu edip paylaşıyorum. Genelde ilgilenen çok az. Ama bir kişi de okusa yazmaktan kendimi alamayacağım hayati durumlar yaşanıyor.

7 aydan fazladır abluka altında, son kırk gün ise hümaniter yardımdan bile men edilmiş olarak boğulmaya çalışılan Artsakh'ın kadim Ermeni halkı varlık yokluk meselesiyle karşı karşıya.

Dayatılan durumu daha önce yazmıştım. (Bakınız: ALİYEV ALTI AYDIR İZOLE ETTİĞİ ARTSAKH'A ÖLDÜRÜCÜ DARBEYİ VURMAYA HAZIRLANIYOR https://tarihvetoplumlar.com/hovsep-hayreni-artsakh/)

Azerbaycan yönetimi savaştan sonra Rus Barış Gücü'nün denetiminde kalan ufalanmış Artsakh Cumhuriyeti'nin halen Ermenilerle meskûn bölümüne bir çok müdahalede bulundu, Laçin koridorunu bloke edip Ermenistan'la bağını kesti, ve sonunda bölgeye kendi hakimiyetini yeniden dayatmanın zamanı geldiğine karar verdi. Bunun başlangıç mesajını geçtiğimiz 29 Mayıs günü Laçin'den veren diktatör Aliyev, Artsakh'ın bütün yönetsel kurumlarının lağvedilmesini, savunma ordusunun dağıtılmasını, silahların teslim edilmesini, yöneticilerin Azerbaycan makamlarına teslim olup af dilemelerini, sonra bütün nüfusun Azerbaycan vatandaşlığına geçmesini, bunu kabul etmeyenlerin ise çekip gitmelerini istedi. Ondan bu yana nihai operasyonlara zemin hazırlayıcı yeni pratik hamleler yapmayı da ihmal

etmedi. Bu tehditkar durum, Artsakh yöneticileri ve halkının ise, yaşatılan insani krize rağmen biat etmeme yönünde kararlılık sergilemesini gündeme getirdi.

Son olarak Brüksel'de Aliyev ve Paşinyan'la görüşen Avrupa Konseyi Başkanı Charles Michel, "Ağdam'dan hümaniter yardım yapmaya hazır olduğunu" belirten Aliyev'in bundaki maksadını anlamazlıktan gelerek onun bu hamlesini "takdir ettiğini" söylemişti.

Bilmeyenler için belirteyim ki, Artsakh'ın doğusunda yer alan Ağdam şehri Azerbaycan'ın Artsakh'a giriş kapısıdır. 2020 yılındaki savaştan sonra Türk askerinin de "gözlemci" statüsüyle yerleştiği bir merkez olmuştur. Batı'da Laçin koridorunu açmaya yanaşmayan ve Artsakh'ın Ermenistan'la bağını kopartan Aliyev, Ağdam yolunu kullanmakla Bakü'den Artsakh'a kendi yönetimini getirmek ve "reentegrasyon" adı altında ilhak siyasetini geliştirmek istiyor. Bunun direnişle karşılanacağını bildiği için de askeri operasyonlara hazırlanıyor. İki buçuk yıldır yaptığı bütün ateşkes ihlallerine sessiz kalan Rusların bu defa farklı davranabileceği yolunda sinyaller olmasına rağmen, çeşitli taktiklerle planını yürütebileceğini düşünüyor. Bu arada bazıları, Rus askeri çekilmez ve Azerbaycan'ın Karabağ operasyonuna engel çıkartmaya kalkarsa, karşısında Türk ordusunu bulacağını ileri sürmekten de çekinmiyorlar.

Laçin'i kapatıp insani kriz yarattıktan sonra "hümaniter yardım" için Ağdam kapısını işaret eden Aliyev, Artsakh halkının buna icabet etmeyeceğini göstermek için Ağdam yolunun giriş noktasına beton barikat koymasını ise alaycı bir dille suçlamaya çalıştı. "Demek ki acil bir ihtiyaçları yok, açlık çekiyor olsalar yardım nereden gelirse gelsin kabul ederler" gibi laflar etti. Onun anlamakta güçlük çektiği şey insanların onurlarını her şeyden üstün tutabilecekleri basit gerçeğiydi.

21 Temmuz günü Şuşi'de düzenlediği "Global Medya Forumu"ndaki uzun konuşmasında, Artsakh Ermenilerinin Azerbaycan hakimiyetini kabul etmeyecekleri mesajına ve direniş vaziyeti alma belirtilerine karşılık olarak da Aliyev; "Biz reentegrasiyaya gideceyik ve

gitmeye hazırık” dedikten sonra, “Bugün ordumuz 3 yıl evvelki ordudan daha güçlüdür” vurgusunu yaparak bir kez daha fiili güç kullanma sinyalini verdi.

Onu bu konuda cesaretlendiren daha başka faktörler (şimdiye kadarki saldırganlık ve suçlarının cezasız kalması, hiç bir yaptırımla karşılaşmaması, Artsakh halkının güvenliğini sağlamaktan sorumlu Rus Barış Gücü’nün pasif kalması ve göz yumması vb.) yanında “Karabağ Azerbaycan’dır” dayatmasına son zamanlar Ermenistan yönetiminin boyun eğme aymazlığı oldu.

Ermenistan Başbakanı Paşinyan’ın geçtiğimiz aylar içinde değişik platformlarda “Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü Dağlık Karabağ da içinde olmak üzere tanıyoruz” beyanında bulunması böylece son durumda Artsakh davasının aleyhine işleyen ekstra bir faktör oldu. Neden ekstra? Çünkü zaten onsuz da pek çok şey aleyhte rol oynuyor ve Artsakh’ın statüsünü görüşmek için kimseler Azerbaycan’ı zorlamıyordu. Ama Paşinyan’ın bu son adımı, resmi planda artık Ermenistan’ın da Artsakh’ı boşladığı anlamına geldi.

Onun kendi kaderini tayin hakkını savunmaktan ve dünyaya tanıtmaya çalışmaktan vazgeçtiği durumda, Artsakh halkının “hakları ve güvenliği” adına teminat istemesi de anlamını yitirdi. Birinci Karabağ savaşı sürecinde ve ondan sonraki ateşkes döneminde diplomatik bir yanlış olabilir kaygısıyla Bağımsız Artsakh Cumhuriyeti’ni tanımaktan geri duran Ermenistan yönetimleri, bununla önemli bir paradoksa düşmüştü. Zira kendisi tanımadıkça başkalarına tanıtma çabasını da gösteremez veya gösterse baştan tutarsız olurdu. İkinci savaştan ve yenilgiden sonra Paşinyan yönetiminin bir de Artsakh için statü talebinden rücu etmesi, onu bütünüyle kendi kaderiyle baş başa bırakan utanç verici bir durum Buna rağmen Artsakh Ermenilerinin kendi kaderini tayin hakkında ısrar etmekten başka o topraklarda özgür ve güvenli yaşama imkanı bulunmuyor.

Paşinyan’ın bu gerçekliği gözardı eden ve Artsakh’la ilgili yükümlülük taşımaktan vazgeçen tutumu yalnızca siyaseten yanlış değil, aynı zamanda hukuken de gayrı-meşrudur. Çünkü bu

konu Ermenistan Anayasası'nda yeri olan ve anayasa değişikliği yapılmadıkça yükümlülüğü devam ettiren bir konudur. Mecliste tartışılıp karar altına bile alınmadan, yazılı ve resmi bir belgesi dahi olmadan Paşinyan'ın sözlü beyanlarıyla geliştirilen "Dağlık Karabağ'ı Azerbaycan toprağı olarak tanıma" tavrı Artsakh'ta hiç kabul görmediği gibi, Ermenistan ve diasporada da büyük çoğunlukla tepkiyle karşılanıyor.

Paşinyan uluslararası görüşmelerde Aliyev'in dayattığı ve büyük devletlerin de kabul ettirmeye çalıştığı bu şarta uymakla, kendi tarafından iyi niyetini göstermiş olacağını düşünmüş ve bir barış antlaşmasıyla Ermenistan'ın güvenliğini sağlamanın mümkün olacağını sanmıştır. Halbuki "toprak bütünlüğünü tanıma" olayı Artsakh'ın da "Azerbaycan bütünlüğü içinde" sayılmasını gerektirmiyordu. Birleşmiş Milletler'in ilkeleri arasında "devletlerin toprak bütünlüğüne saygı" gibi, "milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkına saygı" da bulunuyor ve dünyayı yöneten güçler işlerine geldiği durumda -nadiren bile olsa- bunu da gözetebiliyordu.

Rusya'nın Abhazya, Güney Osetya, Kırım, Donetsk ve Lugansk'ta olduğu gibi, ABD ve Avrupa ülkelerinin de Kosova'da tanıdıkları bağımsızlıklar bunun en son örnekleridir. Her birine sorulsa, meşru gördükleri referandum ve tanıdıkları bağımsızlıklar, o öznelerin koptukları devletin toprak bütünlüğüne aykırı değil mi diye, verecekleri cevap "otodeterminasyon (kendi kaderini tayin) hakkının yerine göre toprak bütünlüğünden üstün olduğu" veya "iki ilkenin karşı karşıya geldiği durumda hakkaniyet esasına dayalı tercih yapıldığı" olacaktır. Tabii, kendileri için aslolan "hakkaniyet" değil, stratejik hesaplarına uygunluk yada kabaca çıkarlarına elverme durumudur, ayrı mesele.

Fakat işte o örneklerin hepsi ve daha eski başkaları, bugün Artsakh özgülünde görülmezden gelinen şeyin pekâlâ uluslararası hukuk içinde yeri olduğunun kanıtıdır. "Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü" deyince bunun Artsakh'ı içerip içermeyeceği en azından tartışmaya açık bir konu iken, adeta tartışılmazmış gibi davranılmasına sessiz kalmamak, Artsakh halkının kendi kaderini tayin hakkını ısrarla savunmak, gerek güçlü tarihsel temeli ve gerekse güncel

yakıcılığıyla Artsakh'ın statü sorununu görüşmelerde öne sürmek gerekirdi. O taktirde Ermenistan'ın tanıyacağı şey Azerbaycan'ın Artsakh (Dağlık Karabağ) dışındaki toprak bütünlüğü olurdu.

Paşinyan değişik aracılarla yürütülen görüşmelerde " Dağlık Karabağ'ı da kapsayan biçimde Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tanıdığını" beyan ederken, bu ifadesinin kesin ve net olması için kendisinden istendiği anlaşılan rakamı da belirterek "86 bin 600 kilometre kare" diye perçinlemiştir. Bu konu barış anlaşması için iki ülke arasında "karşılıklı güven" oluşturmak üzere aracı devletler tarafından önemsendiğine göre Azerbaycan'ın da Ermenistan'a dair aynı açıklık ve netlikle beyanda bulunması beklenirdi, değil mi? Oysa Azerbaycan lideri Aliyev, benzer platformların hiç birinde Ermenistan'ın toprak bütünlüğünü kaç kilometre karelik bir alan dahilinde tanıdığını belirtmemiş, rakamsız ve gelişigüzel bir "tanıma" ile yetinmiştir.

Bunun yanında fakat, kendi ülkesindeki çeşitli toplantılarda, kendi ordusuna veya halkına hitap ederken Ermenistan'ın "aslında Batı Azerbaycan olduğunu", güneydeki Syunik bölgesini kendilerinin "Garbi (batı) Zengezur" ismiyle, Sevan gölü ve çevresini de "Göyçe" ismiyle "Azerbaycan toprağı" olarak savunduklarını, hatta başkent Yerevan'ı da "İrevan" telaffuzuyla kendilerine ait saydıklarını pervasızca ilan etmiştir.

Bunlar laf olsun diye söylenen şeyler değil, Türkiye ile birlikte eylem planına dönüştürecek şekilde tasarladıkları yeni işgal ve ilhak projelerinin ön belirtileridir. Dahası bu konuda Türk basınının "Göyçe-Zengezur Türk Cumhuriyeti" adıyla ortaya attığı ve "tarihteki Hatay örneği gibi önce bağımsız kuruluşu sağlanıp sonra Azerbaycan'a ilhak edilecek ve Nahçıvan ile Azerbaycan'ın kesintisiz birleşmesini sağlayacak" diye açıkça propaganda ettiği sanal bir oluşum da var. Turan Birliği hizmetindeki bu korsan girişimi ayrı bir yazıya konu etmek üzere, burada Ermenistan'ın toprak bütünlüğüne saygı açısından Azerbaycan ve Türkiye'nin sözlerinin ne kadar güvenilmez olduğuna dikkat çekmekle yetiniyorum.

Artsakh'ta aydan aya derinleştirilen insani kriz, onun dayanma gücünü ve iradesini kırmaya yönelik bir yıpratma savaşı olduğu kadar, Rus Barış Gücü'nün işlevsizlik sınırlarını ölçme, onu daha cüretli ihlallere alıştırma ve dünyanın da "kendi evinde iç düzenleme yapıyor, ne var bunda?" diyerek kanıksayacağı şekilde işi finale götürme çabasıdır. Rus Barış Gücü'nün ilk beş yıl için taraflara kabul ettirilmiş varlığı, daha sonrası için taraflardan birinin itirazının olmaması halinde uzayabilir olsa da, geçenlerde Erdoğan'ın Ruslara beş yılın dolacağı 2025'te yol gösterir gibi yaptığı çıkış Türkiye-Azerbaycan ittifakının bu süreci daha bile kısaltmak için ellerinden geleni yapacaklarını gösteriyor. Ve her ikisi de Rusya'nın Ukrayna Savaşı'ndaki hassas konumu devam ederken Artsakh'a ve Ermenistan'a karşı planlarını en kısa zamanda en randımanlı şekilde işletmenin aceleciliğini gösteriyorlar.

Bu nedenle Artsakh'ta yaşatılan insani kriz, sadece bu yönüyle değil, gerisindeki politik plan ve bir adım ilerisindeki kanlı-kansız etnik temizlik hedefiyle beraber ciddiye alınmak zorundadır.

Bütün dünyanın çok iyi anlaması gereken bir şey var. Sovyetler Birliği'nin dağılma aşamasında Azerbaycan tahakkümünü reddeden ve kendi kaderini tayin hakkına sahip çıkarak bağımsızlık ilan eden Artsakh halkının, 30 yıl aradan sonra "reentegrasyon" adı altında yeniden Azerbaycan hakimiyeti altına alınmaya çalışılması bölgeyi Ermenilerden arındırma niyeti dışında bir şeyle açıklanamaz. Çünkü bu süre zarfında Azerbaycan yönetimi tarafından resmi söylemlerle tırmandırılan ve topluma yayılan Ermeni düşmanlığı o kadar keskindir ki, beraber yaşama koşulları neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır. Buna rağmen dayatılan "egemenlik tanıtma" çabasının kabul görmeyeceği, çaresizlikten dolayı tek tük boyun eğen ve Azerbaycan vatandaşlığını kabul eden olsa da Türkiye'deki Ermenilerden çok daha kötü bir rehinelik içine düşecekleri, asla güvende olmayacakları açıktır. Bu yönüyle sorunun karakteri, dünya devletlerinin gözardı edemeyecekleri, yeni bir soykırım halinde "biz böyle olacağını bilmiyorduk" diyemeyecekleri kadar keskin ve dayatılan durum kırmızı alarm verecek kadar risklidir.

Tam da bu yönüyle, Artsakh halkının kendi kaderini tayin hakkını tanımanın ve tanıtmanın önemi her zamankinden daha vazgeçilmez hale gelmiştir. Ermenistan'da halkın tepkisi Paşinyan yönetiminin bu konudaki yanlışından geri dönmesini, tersi durumda ise iktidardan düşmesini getirebilir. Dünyanın belirleyici güçlerine ise bu durum her yolla hatırlatılarak, 15 yıl önce Kosova'da tanıdıkları self-determinasyon hakkının kullanımını, burada gerek tarihsel kökleri, gerek politik muhtevası, gerekse de yaratılan tehlikenin yakıcılığıyla, en az onun kadar, hatta ondan daha fazla önem arzeden Artsakh için de tanımaları istenmelidir.

Türkiyeli devrimci-demokrat çevrelerin de bu konuda ilgisizliği kırıp en azından kendi devletlerinin oynadığı rol itibariyle ses çıkartmaları beklenir. Türkiye'nin teşviki ve aktif desteği olmadan Azerbaycan'ın bu kadar ileri gitmesi mümkün değildi. Aliyev ve Erdoğan ikilisi bunu gururla ilan ediyor ve Artsakh'ı düşürebilmeleri halinde Ermenistan'ın Syunik bölgesi başta olmak üzere bütün varlığına karşı yeni savaş hamlelerini de ciddi ciddi planlıyorlar. Bu bizim paranoyamız değil, tarih ve siyasetten biraz haberdar olan herkesin görebileceği gayet reel bir durumdur.

Kamuoyunda hassasiyetin gelişmesi, dayanışmanın yükselmesi için, okuyup hemfikir olan dostların paylaşmaları dileğiyle…